

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

МИСТЕЦЬКИЙ ПОРТРЕТ:

«Олександр Богомазов. На стику епох створив свою»

**студентки 1 курсу магістратури
спеціальності 061 «Журналістика»
освітньої програми «Арт-медіа»
ТРОФИМЧУК Анни Олександрівни**

Олександр Богомазов. На стику епох створив свою

У кожній країні є не так багато художників, які започаткували окремі напрями в мистецтві. В Україні таким художником є Олександр Костянтинович Богомазов – один з фундаторів українського художнього авангарду та основоположник кубофутуризму. Невизнаний за життя, зараз цей українець відомий на весь світ. Він був художником, педагогом і теоретиком мистецтва, а ще – люблячим чоловіком і батьком. Своєю діяльністю Олександр Богомазов довів, що авангардне мистецтво – це не хуліганський епатаж, а втілення нового світовідчуття.

«Подивившись твою кримську мазню, я зовсім занепав духом і подумав: Боже мій, невже він така нездара; невже його гріхи, пиха, себелюбство, непослух перед батьком і босяцькі лінощі, наклавши на очі зовнішні і внутрішні таку вульгарну, брудну завісу, що він не бачить, який він жалюгідний і смішний своєю мазнею і претензією на щось нове. Лжса володіє твоєю рукою і твоїми почуттями, і якщо ти не зізнаєшся собі в глибині власного сумління, що ти пішов негідною дорогою, сповненою помилок, оман, гріхів, страшиного ледарства та інших мінусів, то ні до чого путнього не доберешся, і вийде з тебе моральний босяк. Це жахливо» – так відповів своєму сину Костянтин Федорович Богомазов на його прохання про допомогу, не усвідомлюючи величі таланту та майбутнього світового визнання великого художника-авангардиста Олександра Богомазова.

Олександр Костянтинович Богомазов народився 26 березня 1880 року у селі Янків Ріг Охтирського повіту Харківської губернії (нині – село Іванівка Охтирського району Сумської області). Батько художника – Костянтин Федорович Богомазов працював бухгалтером на цукроварні відомого господаря заводів і мецената Павла Івановича Харитоненка. За вірну службу та професіоналізм згодом він отримав статус купця другої гільдії. Він був людиною побожною, практичною та напрочуд чесною. Матір Олександра Богомазова покинула його майже одразу після народження разом зі старшим братом Василем. Про цю жінку не залишилося майже ніяких відомостей, але відомо, що вона завела коханця і втекла з ним, покинувши сім'ю, а згодом померла. Тож,

досить довгий час вихованням художника і його брата займався виключно батько.

Костянтин Богомазов був строгим батьком, тому майбутній художник виріс без тепла і ласки. В їх сім'ї панувала атмосфера контролю та було не прийнято проявляти емоції. Художник згадував у щоденнику: *«Батько ніколи нас із братом не пестив, ми завжди прагнули якомога скоріше утекти та не потрапляти йому на очі, боялися його. Він, зі свого боку, тримався дуже зверхньо. Наслідком було наше відчуження»*. Згодом Костянтин Богомазов одружився вдруге. Мачуха Зінаїда Володимирівна змогла подарувати хоча б трішки того тепла і дружнього ставлення, якого так не вистачало юнаку, тому він ставився до неї дуже прихильно.

Олександр Богомазов мав непросту вдачу і народився зі своїм унікальним внутрішнім світом. Всередині досить замкненого від зовнішнього світу, стриманого і сором'язливого юнака жив той романтик і бунтівник, який не міг не малювати і передавати іншим свій незвичайний погляд на світ. Тож, за своєю вродженою натурою художник був мрійливим творцем, схильним до глибоких філософських роздумів, адже авангард – це окрема філософія і втілення унікального світогляду.

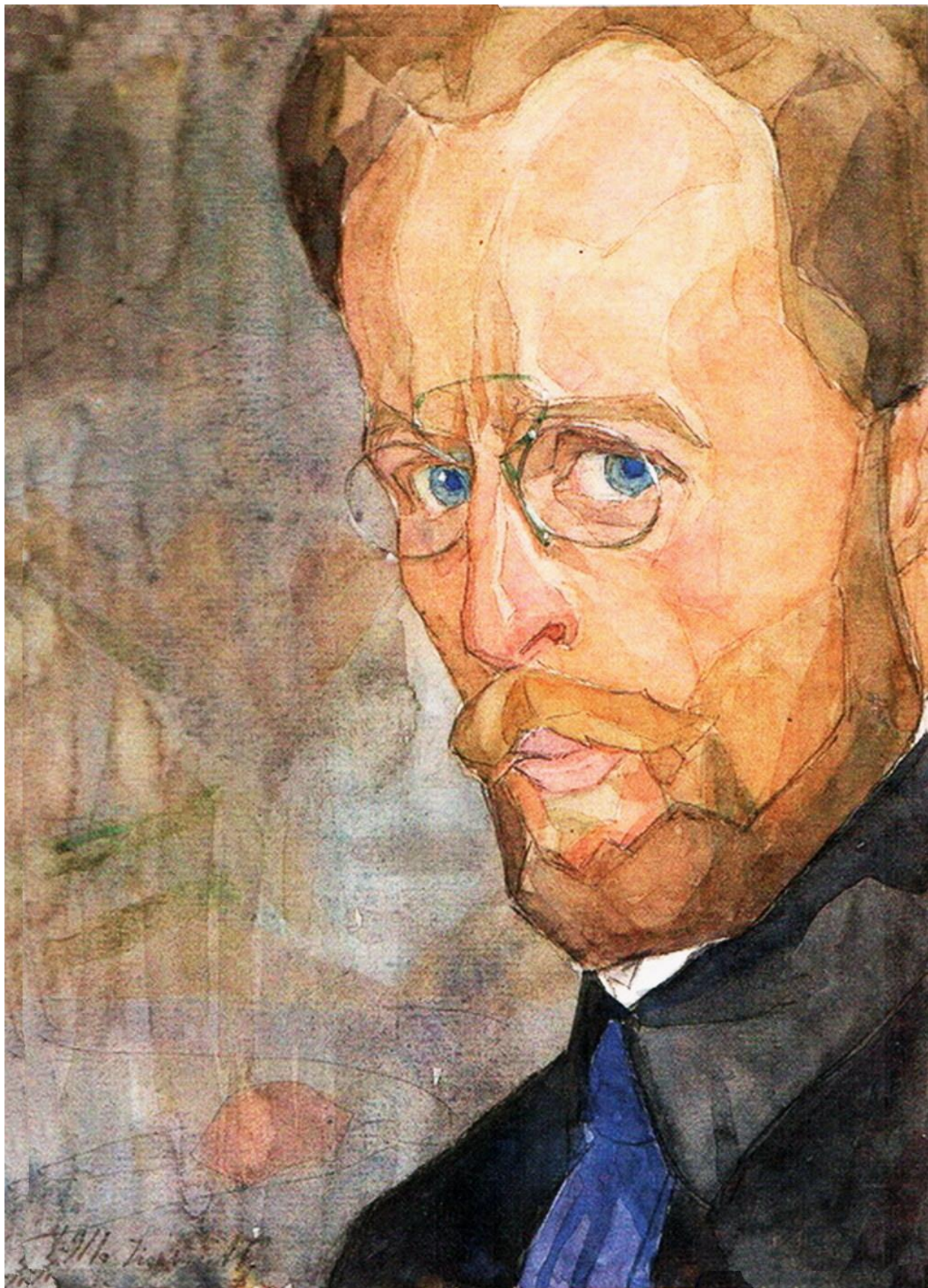
Вірогідно, що суворе виховання батька сформувало його не лише як художника, а і як серйозного теоретика мистецтва. Олександр Богомазов був по-справжньому багатогранною особистістю, в якій поєднувалось два світи: творчого таланту і наукових досліджень. Саме це вирізняє його серед інших митців. У художника було непросте дитинство, яке загартувало його перед подальшими життєвими випробуваннями і сформувало як сильну особистість. Коли в майбутньому з усіх боків публіка буде говорити несхвальні відгуки про його творчість, він буде орієнтуватися лише на свої власні відчуття і сприйняття світу. Такі постулати він пронесе далі у своїй геніальній творчості, педагогічній діяльності та теоретичних дослідженнях. Але про це трішки згодом...

Наскільки вже стало зрозуміло, Олександр Богомазов ще з дитинства мав напружені відносини з батьком, але не одразу пішов проти його волі. Костянтин

Федорович прагнув, щоб син пішов його кар'єрним шляхом і в майбутньому став бухгалтером або агрономом. Після закінчення гімназії майбутній художник послунав батька і вступив за його вимогою до Херсонського земського сільськогосподарського училища, де навчався на агронома в 1896-1902 роках. Тут, здавалось би, Олександр Богомазов мав би втратити потяг до малювання, хист до якого мав з дитинства, або одразу кинути училище, але митцю випала цікава доля. В результаті він отримав бажану батьком освіту агронома, але найцікавіше, що навчання в училищі було не таким як може нам здатися на перший погляд і навпаки укріпило бажання митця продовжити свої творчі пошуки.

Насамперед, в Херсоні майбутній художник потрапив до закладу з досить демократичною атмосферою, що давало його студентам можливості для формування вільної думки і власних поглядів на життя. Також навчальний процес в училищі передбачав виконання практичних завдань на природній місцевості, що сприяло формуванню образного світосприйняття учнів, адже такі заняття допомагали пристосуватися до ритмів природи, вдивлятися в її кольори і замислюватися над її таємницями. Найголовніше, що велике значення в училищі надавалося саме культурному розвитку учнів. При училищі діяли одні з кращих на той час у Херсоні оркестр і хор, що були основою студентських концертів та вечірок. Варто зазначити, що Олександр Богомазов, окрім художньої майстерності, був і музично обдарований. Він грав на віолончелі, піаніно, скрипці та сопілці. Тож, його основоположне розуміння мистецтва живопису як відтворення великого ритму є не випадковим.

«Мистецтво – досконалий ритм складових його елементів, художник – чутливий резонатор, який виявляє їхню живописну різність». (З трактату Олександра Богомазова «Живопис та елементи» 1914 року).

Олександр Богомазов. Автопортрет. 1911 р.

У цей період художник повністю занурився у світ мистецтва. Він досить часто відвідував театр, виставки, музеї, а також багато читав. Одним з його улюблених авторів був Шекспір, який вражав його глибиною пізнання людської душі. До того ж, Богомазов вивчав анатомію. Окрім цього, був знайомий з творами Паркера, Лундквіста, Арістотеля, Дарвіна та інших видатних мислителів і науковців.

Стосовно релігійних поглядів, то Олександр Костянтинович був віруючою людиною і вважав, що він як особистість, що дотична до прекрасного, має нести світло і не забруднювати свою душу. Проте цікаво, що в той же час він досить скептично ставився до класичного розуміння віри у контексті релігії. Думки про Бога одночасно цікавлять його і викликають обурення щодо несправедливості, яка панує у світі: *«Я не можу погодитися з тим, що Бог є та має властивості, про які свідчить святе писання. Я не можу примиритися з тим, що стільки людей, така численна меншість невинних засуджені до величезних мук, страждань іще тепер, і будуть страждати за те тільки, що согрешили Адам і Єва, та ще за те, що людська природа така недосконала та слабка, не може піднятися до тієї висоти, якої хоче від них Бог. Чи справедливо це? На мій погляд, ні. Хоча б за це й отримала людина обітований рай, мучити людей за їх недосконалість неможливо»*.

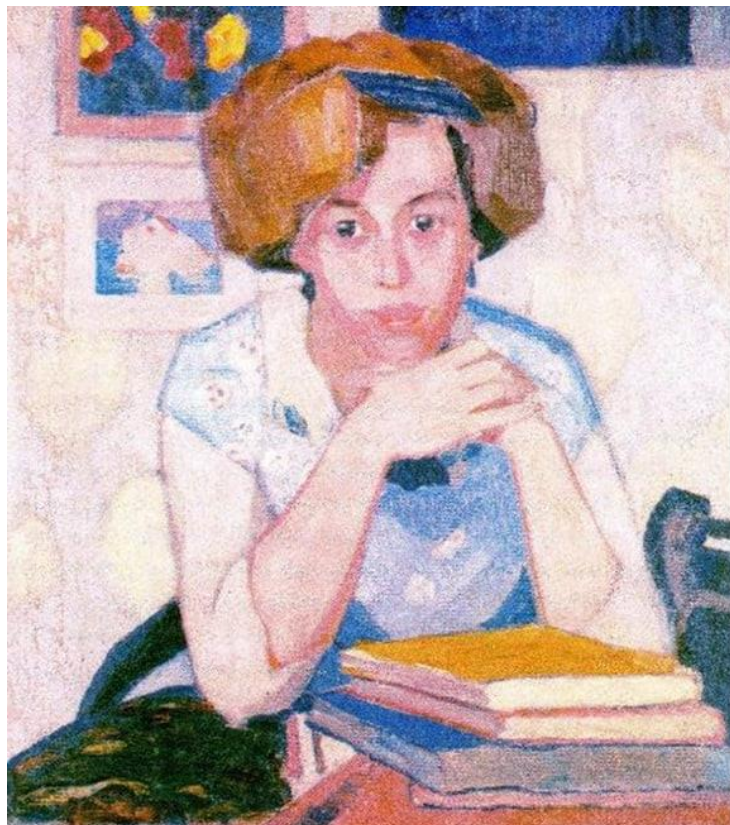
Якщо говорити про політику, то Олександр Богомазов не залишався осторонь цієї сфери і ще під час навчання у Херсонському земському сільськогосподарському училищі зацікавився політекономією. Він читав «Історію політекономії» Чупрова, Сміта, Мальтуса, Рікардо, Маркса. Політичні погляди художника можна назвати досить ліберальними. Він з інтересом ставився до соціалістів, але однозначно позиціонував себе як українець і, в першу чергу, киянин.

Загалом, Олександр Богомазов – особистість, яка увібрала в себе три епохи: Російської імперії, Української Народної Республіки та Радянського Союзу, а також йому довелося пережити Першу світову війну. Тож, він жив у досить складну і насичену епоху війн та революцій, і звісно ці історичні події залишили

відбиток на його житті і творчості. Російська імперія як держава була чужа для нього, адже на початку XX століття під час свого дорослішання молодий митець більше тяжів до свіжих революційних ідей, які розповсюджувались по всьому світу, а у творчому контексті скептично ставився до поширеного тоді академізму в живописі і вважав таку методику пережитком минулого. Як і більшість людей, він був натхненний протестними та утопічними ідеями соціалізму, але не зміг передбачити, що вони насправді принесуть у майбутньому.

Найважливіше, що одночасно з цим він не відмовлявся від існування незалежної України. Хоч, відверто кажучи, він не був відчайдушним патріотом, але свого часу тимчасові радикальні погляди ледь не зруйнували його мистецьку кар'єру. У 1906 році Олександр Богомазов вступив до Української соціал-демократичної робітничої партії, а також співпрацював із українським сатиричним тижневиком «Шершень», що тоді видавався у Києві. Проте цей етап у житті та творчості митця чекає на нього трішки пізніше, тому повернемося до 1902 року, коли художник врешті закінчує Херсонське земське сільськогосподарське училище.

Саме тоді Олександр Богомазов дуже страждав від самотності і скаржився на одноманітне життя: *«Роки проходять неспинною рікою, а життя, справжнього, з його працею, з тугою, негодами, шаленими поривами безмежного щастя, за мить якого віддав би все, нема! В моєму житті є тільки праця, хоча й неугодна, та все ж праця. Та цього мені замало. Мені потрібне чуття, яке б розірвало тьмянний полумень мого існування. Потрібна любляча істота, потрібна жінка. Не для фізичного задоволення, ні! Потрібна для розвитку душі, серця. Нарешті, потрібна тому, що я – теж людина, жива людина й прагну кохати, насолоджуватись, мати людину, перед якою зміг би відкрити всю душу, яка б розуміла мене»*. Зазираючи у майбутнє, таку жінку на ім'я Ванда, яка стане коханням всього його життя, він зустріне вже у 1908 році.

Олександр Богомазов. «Портрет Монастирської». 1910-1911 рр.

Олександр Богомазов. «Портрет дружини». 1913 р.

Тепер, знаючи попередню історію, зовсім не дивно, що одразу після завершення навчання в Херсонському земському сільськогосподарському училищі дипломований агроном у 1902 році вступив до Київського художнього училища. Після цього відносини Олександра Богомазова з батьком досягли свого апогею, що остаточно призвело до їх повного розриву. Водночас, така сімейна трагедія, зробила молодого митця вільним у своєму життєвому виборі і повністю самостійним. Це відкрило йому впевнений шлях у професійне мистецтво та подарувало нам одного з найяскравіших представників українського та світового художнього авангарду.

Київське художнє училище виховало справжніх класиків світового мистецтва. Одночасно з Олександром Богомазовим тут навчались: Олександр Архипенко, Олександра Екстер, Абрам Маневич, Володимир Бурлюк (брат Давида Бурлюка). На жаль, восени 1905 року Олександра Богомазова було виключено з училища за участь у страйках. Однак, художника вже ніщо не могло спинити на його творчому шляху. Саме тоді у 1906 році про нього почали писати газети, коли під керівництвом художника Світославського Богомазов та інші студійці у Народному домі (нині – Театр оперети) відкрили свою виставку.

У певний момент похмурі передчуття примусили митця поїхати до Москви. Він прагнув до боротьби проти імперіалізму і зблизився із соціалістами. Тоді ж, опозиційна газета «Киевская мысль» надрукувала серію його політичних карикатур. У Москві Олександр Богомазов навчався у приватних студіях Юона й Рерберга з 1905-го до 1907-го року. Тут навчання було спрямоване на освоєння новітніх мистецьких стилів і течій, зокрема символізму й імпресіонізму.

Восени 1908 року митець зміг відновити навчання у Київському художньому училищі і взяв участь в авангардній виставці «Ланка», ініціаторами якої виступили його друзі Давид Бурлюк й Олександра Екстер. Того ж року на його картинах з'явились обличчя художниці Ванди Монастирської, яка надалі так і залишиться майже єдиним жіночим образом у творчості живописця.

З майбутньою дружиною Вандою Вітольдівною Монастирською Олександр Костянтинович познайомився у 1908 році під час навчання у Київському

художньому училищі, де її батько працював діловодом. Ванда Монастирська теж була художницею і мислила з майбутнім чоловіком в одному напрямку. До того ж, її футуристичні роботи навіть демонструвалися на виставках поряд із творами Олександра Богомазова.

Ванда Монастирська була стрункою блондинкою зі шкірою обличчя, як ніжна золотава порцеляна, із глибокими темними очима незвичайного розрізу та чорними стрілами брів. Красу її підкреслював яскравий рум'янець. Риси обличчя були неправильними, але воно світилося чарівністю і добротою. Олександр Богомазов одразу закохався у молоду художницю, але вона ще довго придивлялась до непрактичного та одухотвореного юнака. Донька майбутнього подружжя в одному з інтерв'ю розповіла як зароджувалась особлива історія кохання двох художників: *«Мама розповідала, як, ніби випадково, зустрічала його на кожному кроці. Проводжаючи її додому, батько вів цікаві, змістовні розмови, що так різко контрастували із легковажною балаканиною інших юнаків. Мама зрозуміла, що перед нею — людина неабияких здібностей. Могла слухати його без кінця. Час ішов. Вони зустрічалися все частіше, і, згодом, вона покохала батька».*

Наприкінці червня 1911 року, одразу після закінчення Київського художнього училища, Олександр Богомазов відправився у літню подорож до Фінляндії на замовлення від газети «Киевская мысль», в якій він певний час працював ілюстратором. Так з'явився цілий цикл його особливих фінських пейзажів, виконаних в авангардному стилі: «Морські хвилі», «Замок у Фінляндії», «Пейзаж з будинком із червоним дахом», «Жіноча фігура на тлі замку», «Сайма шуміла», «Водолікарня святого Олафа у Нейшлоті». Дуже вабили художника своєю красою фінські сосни, яким він присвятив, зокрема «Пейзаж із соснами». Він був захоплений суворою і трохи похмурою, але водночас поетичною і таємничою природою Фінляндії. Найцінніше, що під час цієї подорожі художник майже кожного дня писав листи своїй майбутній дружині Ванді Монастирській, що допомагає не лише реконструювати маршрут подорожі, а і дошлюбну історію їх кохання. Ці листи були щоденником митця, що фіксували все пережите ним під час подорожі.

Олександр Богомазов. «Пейзаж з будинком з червоним дахом». 1911 р.

У своїх листах художник пестливо звертається до майбутньої нареченої: «голубко, Діно». Неможливо не помітити ту шалену пристрасть, яку він відчував до Ванди Монастирської. Він з нетерпінням очікував на кожен її лист і якщо не отримував їх, то це негативно впливало на його емоційний стан і відбивало бажання творити. До прикладу уривок одного з його листів від 2 липня 1911 року: *«Я не знаю іншої, більш яскравої, чарівливої провідної зірки! Твій друг чекає тебе!.. О, я хочу звати тебе, божевільний, хочу спалити тебе й водночас готовий кричати: зупинись! Бачиш, вал підіймається темний, невідомий, могутній і слабкий, велика скеля та легкий прах, що його здуває вітер! Дивовижна! Не слухай, не слухай! Твій друг бажає тобі всього якнайкращого!.. До побачення, рідна! P. S. Мої листи матимуть характер щоденника, так що в них ти побачиш усе, що мене цікавить тут».*

Його листи до коханої Ванди свідчать, що митець шукав не лише дружину і матір майбутніх дітей, а й натхненницю та співрозмовницю. Також у листах

можна простежити як художник досить критично ставиться до себе, адже робить акцент на звичайних людських недоліках і соромиться, що вони у нього є: *«Почекай трохи, і скоро я буду знову разом із тобою, той самий Олександр Костянтинович, який любить мистецтво... Той самий, який хоч іноді і злиться, то тільки тому, що кохає тебе, той, від якого ти обіцяла "відвикнути", той повернеться знову до тебе, моя рідна, але повернеться трохи багатший за попереднього. Мені не потрібно нікого, крім тебе, і з тобою одною хочу я молитися Богу!»*

Вимогливе ставлення до себе проявляється і в професійному контексті, що також він вірогідно проектував на своє оточення. Художника турбувало те, що він недостатньо часу приділяє праці, хоча малював по 5-7 годин на день. Він прагне, щоб його праця не була марною, щоб його зрозуміла і почула достойна публіка. Його листи до Ванди Монастирської, окрім палкого кохання, пронизані серйозним і відповідальним ставленням до роботи. Відчувається, що він був доволі скрупульозною, прискіпливою до деталей людиною: *«А що пише Діна? Я нічого не знаю, чи розвиток енергії призначений на майбутнє літо? В одному листі щось згадувалося про акварелі, але досить туманно. А Діна пробує малювати? А "східний сон" коли-небудь буде написаний? Ось і влаштував їй формений допит! Я знаю, ти говориш нині, що я злий, але нічого не поробиш».*

Переломним у житті художника став 1913 рік. Саме цього року у 33-річному віці він нарешті одружився з Вандою Монастирською, на що терпляче чекав 5 років. З «голубкою Діною» Олександр Богомазов звив просте і затишне гніздечко у Києві за адресою Вознесенський узвіз, 18. Безмежно відданий дружині Олександр Костянтинович майже нікуди не виїжджав. Неймовірно, але одруження змінило не лише особисте життя митця, а і дивовижно вплинуло на його творчість. До 1913 року він працював у різних мистецьких стилях, таких як: символізм, імпресіонізм, пуантилізм, сецесія. Однак, саме 1913-й став роком, коли художник повністю занурився у кубізм та особливо футуризм. Це призвело до того, що згодом він поєднав ці два напрями у своїй творчості і став одним з головних засновників окремої мистецької течії – кубофутуризму.

Отже, кубофутуризм Олександра Богомазова — це наслідок кохання до мистецтва і до Ванди Монастирської. *«Слухай! Я хочу сказати тобі, Діно, що я відчуваюся щасливим, тому що в мене є ти, є любов, є краса (замість — є гарний світ. — Із чернетки)! Слухай, дорога! Моє щастя в душевній радості, моя радість у тобі, у красі! Як чудово, що ви живете разом, зливається в одне!.. Що може бути більше?..»*

Весільне фото Ванди Монастирської та Олександра Богомазова.

Боярка, серпень 1913 р.

Безмежне кохання до дружини також надихнуло Олександра Богомазова присвятити їй геніальний на той час трактат «Живопис та елементи», завершений у серпні 1914 року. У трактаті він висвітлює власне бачення нового живопису. Митець пише про специфіку організації живописних елементів в межах картинної площини, а окремий розділ присвячує ритму як важливому елементу живопису. Він наголошує, що художники мають поступово відходити від засад академізму і спиратися, в першу чергу, на свій внутрішній імпульс, адже неможливо в точності передати навколишню дійсність. Він обґрунтовує, чому мистецтво має будуватись на засадах динамізму та руху у часі і просторі: *«Людина, що сидить в кімнаті, не може бути зовнішньо однаковою з людиною на полотні як зображеною на площині і, крім того, на площині відповідної форми обмеженої, нерухомої».*

Очевидно, що Олександр Богомазов мріяв побачити свій трактат надрукованим, планував подальші виставки новоствореної групи художників-авангардистів «Кільце», відвідання європейських мистецьких центрів, однак цьому завадила Перша світова війна. На жаль, трактат «Живопис та елементи», як і в майбутньому визнання творчості Олександра Костянтиновича Богомазова, спіткала трагічна доля. Ця праця майже століття знаходилась в архіві і світ навіть не знав про її існування. Вперше він був оприлюднений французькою мовою 1991 року завдяки мистецтвознавцям Дмитру Горбачову та Андрію Накову, а ще через 5 років трактат з'явився українською та англійською мовами. На жаль, зараз залишається лише припускати як би розвивалась світова художня думка, якщо б ця праця художника була б оприлюднена вчасно, адже Олександр Богомазов багато в чому випередив пізніших теоретиків.

Трактат «Живопис та елементи» також трансформує і творчість художника. Саме у період 1913-1916 років народжується та сама «богомазовська лінія», яку неможливо переплутати з іншими живописцями. У ці роки з'являються його знамениті шедеври: «Боярка», «Сінний ринок», «Хрещатик», «Локомотив». З 1914-го у творчості художника міцно укріплюється тема міста. Київ – це місто, яке художник дуже любив і неодноразово зображав на своїх полотнах. Одним з найкращих шедеврів Олександра Богомазова вважається картина «Трамвай.

Львівська вулиця» 1914 року. На цій вулиці, до речі, художник жив до переїзду на Вознесенський узвіз.

«У пластичному об'ємі Київ сповнений прекрасного, різноманітного, глибокого динамізму. Тут вулиці підпирають небо, форми напружені. Лінії енергійні, вони падають, розбиваються. Співають і грають. Загальний темп життя ще більше підкреслює цей динамізм, дає йому, так би мовити, законні підстави і широко розливається навкруги, аж поки не заспокоїться на берегах лівого Дніпра», – казав художник.

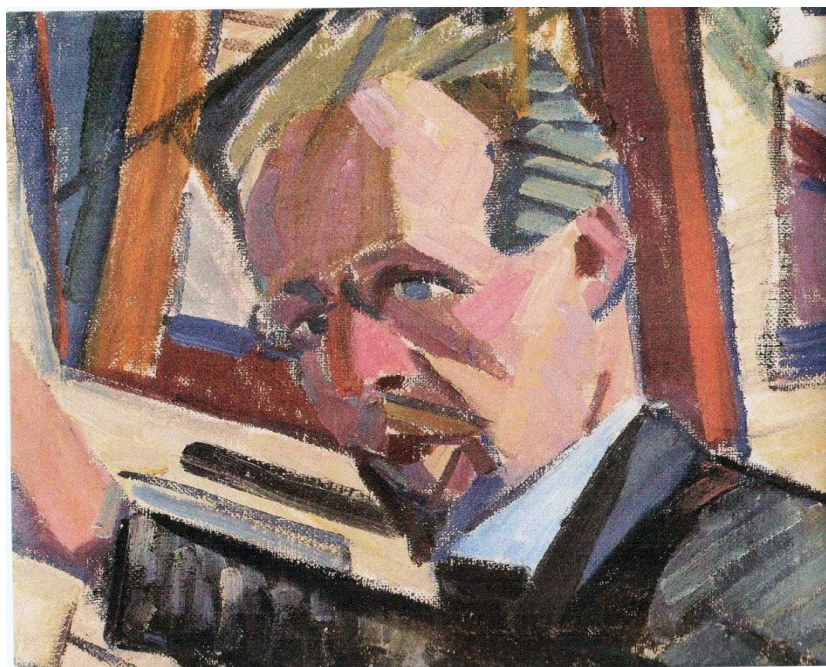

Олександр Богомазов. «Трамвай (Львівська вулиця)». 1914 р.

Також Олександр Богомазов любляв писати автопортрети. Через порівняння автопортретів 1907-го і 1914-го років можна побачити внутрішні зміни у характері художника. На автопортреті 1907-го року зображений сором'язливий, невпевнений у собі студент, який анітрохи не нагадує зухвалого, незграбного футуриста, яким він постає перед нами на полотні через сім років.

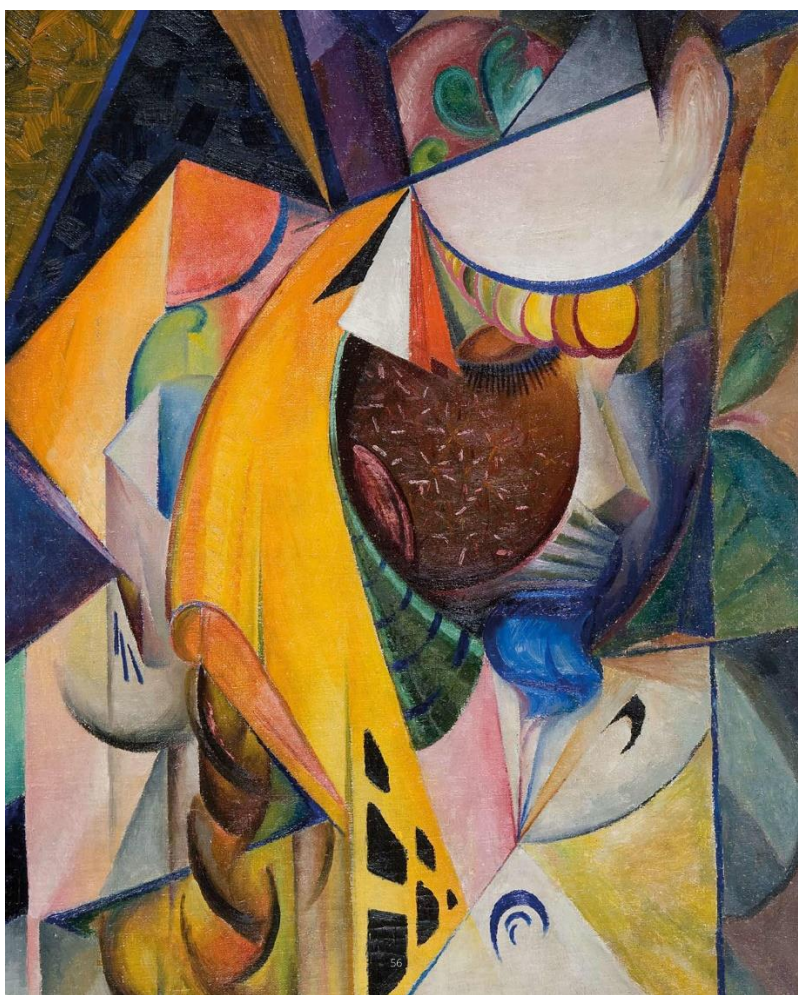

Олександр Богомазов. Автопортрет. 1907 р.

Олександр Богомазов. Автопортрет. 1914 р.

Окремою частиною особистості Олександра Богомазова була його педагогічна діяльність, яка тісно перепліталась з його творчістю і майбутніми теоретичними дослідженнями. Також викладання давало йому досить стабільний заробіток і можливість передати учням свої знання. Існують документальні свідчення того, що художник з 1908-го до 1913-го року працював вчителем малювання у школі для глухонімих, з чого вірогідно і почалась його кар'єра як педагога. З початком Першої світової війни настала фінансова скрута, тому митець поїхав у місто Гірюси на Кавказ в Нагірний Карабах працювати викладачем графічних мистецтв у вищому училищі. Невдовзі до нього приїхала дружина Ванда Монастирська. Також митець їхав туди з метою наповнитись новими враженнями від іншої місцевості та культури, щоб своє натхнення трансформувати у нову творчість. Тут були створені знамениті твори: «Вірменка» і «Враження про Кавказ».

Олександр Богомазов. «Вірменка». 1916 р.

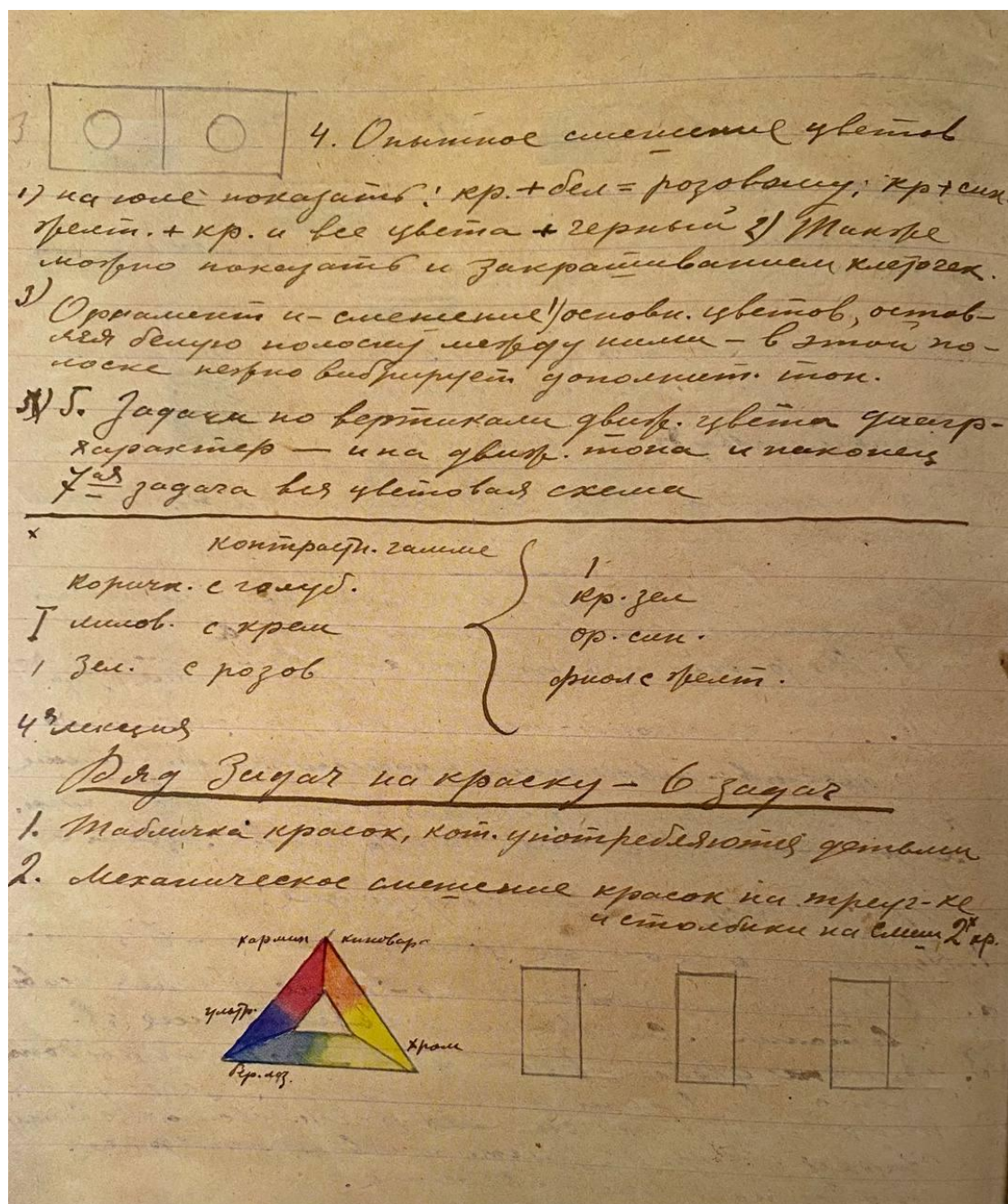
Подружжя повернулось в Україну 1917 року, коли у них народилася донька Ярослава. Період її раннього дитинства випав на складні післявоєнні роки Першої світової війни і становлення Української Народної Республіки. Враховуючи це, тоді родина Богомазових переживала фінансову скруту і навіть голодувала. Їх життя трохи налагодилось коли Олександр Богомазов і Ванда Монастирська почали викладати у Боярській школі. Донька Ярослава згадувала: *«Батько, великий і сильний, з лісу приносив на плечах кілька колод, розпильював та колов їх, і ми топили піч. У хаті ставало тепло й затишно».*

Олександр Богомазов. «Портрет дочки». 1928 р.

На початку 1922 року родина повернулась до Києва до колишньої квартири на Вознесенському узвозі, де художник прожив до кінця життя. Цього ж року Олександра Богомазова запросили на посаду професора до Київського художнього інституту, що, до речі, знаходився поряд з домівкою родини.

Викладання в інституті стало новим етапом його педагогічної діяльності. Він розробляв спеціальні програми навчання, що стали новаторськими для тогочасної української мистецької освіти. Від самого початку навчання у студентів формувалася звичка мислити не сюжетами, а мистецькими категоріями — кольором, лінією, формою, площиною. Досліджуючи властивості кольору, Богомазов багато працював над створенням кольорових схем і наочних посібників, необхідних для лекційної роботи зі студентами.

Олександр Богомазов. Сторінка зошита «Педпрактикум. Теорія кольору». 1920-ті рр.

До того ж, власне бачення шляхів розвитку українського мистецтва Олександр Богомазов окремо висловлював під час виступів на мистецьких заходах. Одним із таких показових прикладів є виступ з доповіддю «Основні завдання розвитку мистецтва живопису в Україні» на Всеукраїнському з'їзді діячів пластичного мистецтва у червні 1918 року. Богомазова як і інших діячів української культури хвилювало питання розробки системи національної художньої освіти. У своїй доповіді він зазначив, що український живопис може ефективніше проявлятися через характер ритміки і колориту: *«Якщо ви спробуєте замислитися чи, інакше кажучи, інтуїтивно відчувати все невичерпне багатство ліній, фарб, форм на Україні, то побачите, наскільки вони сповнені життєвої енергії, радісної бадьорості; ви відчуєте, наскільки широким і багатогранним є розмах контрастів поміж елементами, що їх складають, характерний настільки, що ясно відрізняється, наприклад, від форм Півночі»*.

Через півроку Київ захопили більшовики, і Богомазов, як і всі, хто залишився в місті, мусив долучитися до співпраці з новою владою. Повертаючись до політичних поглядів митця, варто відмітити, що Олександр Богомазов був одним з київських художників, який прямо долучився саме до світового контексту. Його творчість була автентичною і передавала суто український контекст, а не підкорялась московській ідеології. Варто враховувати, що Олександр Богомазов народився і творив в Україні, яка знаходилась у фактично колоніальних умовах. Таким чином, навіть попри свою російськомовність і тривалу орієнтацію на російську культуру, художник зрештою реалізувався в українському Києві.

Якщо говорити про сімейне життя художника, то Олександр Богомазов був вірним сім'янином. Не зважаючи на те, що кожен його день був розписаний майже похвилинно, він старався якомога більше часу проводити з сім'єю. Кожного літа вони їздили до Боярки на зйомну дачу. Там всією родиною грали у крокет та городки. Художник також приділяв багато уваги вихованню доньки. Він навчав її гри на піаніно і навіть сам зробив для неї абетку. Під час прогулянок боярським лісом він розповідав про різні рослини та гриби, а також вже з дитинства привчав доньку дивитися на природу очима художника, звертав увагу на цікаву гру світла й тіні.

Донька художника Ярослава Іванікова так розповідала про буденні дні з батьком: *«Вставали рано, снідали. Тато брав складний стільчик, і ми з ним вирушали на будівництво, що велося на галявині посеред зрубаного лісу. Галявина була засипана свіжою тирсою, колоди ніби дзвеніли на сонці, смолисті, блискучі. Постаті робітників на кроквах здавалися величезними на фоні яскраво-синього неба. В повітрі бринів високий звук пили. Остеронь на стільчику сидів батько, заглиблений у роботу»*. Так і з'явилась на світ перлина пізньої творчості Олександра Богомазова – триптих «Пилярі», до якого увійшли полотна: «Правка пил» (1927), «Накат колоди» (1928-1929), «Пилярі» (1929). На цих полотнах зображене буденне життя робітників, але художник подає його у формі колосальної вітальної енергії. «Пилярі» – перша картина художника, яка поїхала на закордонну виставку, а саме на XVII Венеційську бієнале 1930 року, що сталось одразу після смерті художника.

Олександр Богомазов. «Пилярі». 1929 р.

Олександр Костянтинівич Богомазов помер 3 червня 1930 року у Києві у своїй квартирі від туберкульозу легень. Митець захворів на сухоти взимку 1920 року, працюючи в агітпоїзді. Лікування дало свій ефект, але, на жаль, хвороба переслідувала його до кінця життя і врешті здолала митця. Останні роки життя він не скаржився на долю, а навпаки продовжував жити насиченим життям і багато працював. В 1929 році стан здоров'я художника значно погіршився. Йому ставало все важче ходити, але в цей останній рік життя він не падав духом і брав від нього останні яскраві миті.

«Батько радів тому, що іще живий, що це і для нього поки що співають пташки, світить сонце, дурманно пахнуть квіти. Він понад усе любив життя! Перед очима один з теплих літніх вечорів. Утрюх ми сидимо на ганку, обійнявшись, щасливі й заспокоєні. Раптом тато заспівав (у нього був приємний, трохи глухуватий голос). Ми з мамою почали підтягувати. Пісня тихо бриніла над засинаючим лісом. Таких хвилин у житті більше не було...», – спогади доньки Ярослави.

Олександр Костянтинівич Богомазов був похований у Києві на Лук'янівському кладовищі без почестей, на які він заслуговував. Над могилою було сказано багато теплих слів його колегами і делегатами від різних організацій. Однак, на траурних зборах Київського художнього інституту було вирішено: замість закупки традиційних вінків на могилу Олександра Богомазова передати всі кошти, надіслані профспілковими та громадськими організаціями, у фонд будівництва літака «В захисту Родины» та на культурну роботу в колгоспі на його батьківщині.

В останні роки життя Олександра Богомазова розпочалась страшна епоха в історії українського мистецтва під назвою «Розстріляне відродження». Українські митці, погляди і творчість яких хоч трішки не збігались з радянською ідеологією, засуджувались до страти або були репресованими, а творчість загиблих митців була під забороною впродовж десятиліть. Постраждала і творчість Олександра Богомазова, яка не вписувалась в рамки радянського офіціозу і була забута на довгі десятиліття.

Ванда Вітольдівна Монастирська, яка за життя чоловіка пройшла разом з ним крізь усі життєві труднощі, оберігала спадщину митця і після його смерті. Щоб вберегти всі його полотна від знищення, дружина художника згорнула їх у рулони, сховала у великій скрині і закидала зверху ганчір'ям. Під час Другої світової війни, коли Київ був окупований, вона витягнула зі скрині картини і рукописи художника, і власноруч перевезла все у тачці на інший безпечний кінець міста. Більше за все вона хотіла, щоб світ дізнався про її чоловіка і достойно оцінив його спадщину.

На щастя, Ванда Вітольдівна прожила довге життя. 1966 року вона змогла стати свідком першої напівлегальної виставки робіт свого чоловіка, що відбулась у київському Будинку письменників. Згодом у 1973 році на виставці у Лондоні теж з'явилися деякі твори художника, що посприяло поступовому залученню його творчості у глобальний світовий контекст, чого так прагнув за життя Олександр Богомазов. Українські діячі мистецтва, що були причетні до цієї виставки, були репресовані та ув'язнені.

Перша велика закордонна виставка робіт Олександра Богомазова відбулась 1991 року в Тулузі вже після проголошення незалежності України. У ХХІ столітті твори художника з'являються на багатьох відомих міжнародних аукціонах: «Сотбіс», «Крістіз», «Макдугалл», «Бонемс» та інших. Восени 2005 року в Лондоні на аукціоні «Сотбіс» картина «Абстрактний пейзаж» Олександра Богомазова разом з картиною Пікассо була фаворитом аукціону. Маючи стартову ціну у 500 тисяч доларів, вона пішла з торгів за 1 мільйон 273 тисячі доларів. Варто зазначити, що свою останню картину «Тирсоноси» художник малював на звороті старої картини, бо у нього не було грошей на нове полотно.

Один з найбільших дослідників творчості Олександра Богомазова Джеймс Баттервік, якому 30 років тому пощастило побувати у квартирі онуки художника Тетяни Попової, серед усіх збережених речей Олександра Костянтиновича найбільше був зворушений його пенсне: *«Пенсне було зламане, без однієї лінзи.. Яка дивна метафора для художника, чиє мистецтво тільки тепер бачить світ!»*

Пенсне Олександра Богомазова